

Andrzej Szypuła

Towarzystwo im. Zygmunta Mycielskiego w Wiśniowej, Polska

DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTW MUZYCZNYCH W RZESZOWIE W LATACH 1848–1948

Muzyka w Rzeszowie, podobnie jak w innych miastach i miasteczkach Galicji, rozwijała się dzięki inicjatywom wrażliwych, twórczych jednostek z kręgów inteligencji, z charakterystyczną wielokulturowością ówczesnych uwarunkowań historycznych, politycznych, gospodarczych. Towarzystwa muzyczne tworzyły elitarne grupy oddziałujące na szerokie kręgi społeczne, budząc w nich potrzeby duchowe, estetyczne z dziedziny kultury wysokiej, tworząc ambitne programy działania w kontaktach ze znaczącymi ośrodkami kultury ówczesnej Galicji, i nie tylko. Z dzisiejszej perspektywy widać, iż stały się one zaczątkiem organizacji znaczących instytucji, zespołów artystycznych kultywujących różne dziedziny sztuki, w tym także muzykę, w nieprzerwanym ciągu kulturowym dziejów Polski, Europy, świata.

Słowa kluczowe: Rzeszów, Galicja, muzyka, stowarzyszenia

Wprowadzenie

W połowie XIX wieku nastąpiło w Rzeszowie wyraźne ożywienie działalności kulturalnej, w tym muzycznej. Nieżyjący już Jan Malczewski w *Dziejach Rzeszowa* podaje: „Od lutego 1867 roku zaczęła w Rzeszowie działać pierwsza pochodząca z kurialnych wyborów rada miejska”¹. Rzeszów i inne miasta ówczesnej Galicji weszły w okres autonomiczny.

Sytuacja polityczna, jaka wytworzyła się w Galicji po uzyskaniu autonomii, umożliwiła powstawanie nowych instytucji kulturalnych o coraz szerszym społecznym zasięgu oddziaływania, jak muzea regionalne, towarzystwa muzyczne, orkiestry, chóry, szkoły muzyczne, sceny regionalne, kursy, popularyzatorskie odczyty, czytelnie itp. Sieć ich objęła również miasta prowincjonalne, nie wykazujące dotąd – albo wykazujące tylko w niewielkim stopniu – własnej inicjatywy kulturalnej. Ruch ten nie ominął i Rzeszowa²

– pisze Jadwiga Hoff we wspomnianych *Dziejach Rzeszowa*.

Ogromną rolę w powstaniu i rozwoju towarzystw muzycznych w Rzeszowie miały placówki tego typu organizowane w większych ośrodkach Galicji (Lwów, Kraków, Przemyśl), a nawet w Warszawie czy Poznaniu, szczycące się wielolet-

¹ J. Malczewski, *Rozbudowa miasta* [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. 2, red. F. Kiryk, Rzeszów 1998, s. 229.

² J. Hoff, *W kręgu teatru, literatury i muzyki* [w:] *Dzieje Rzeszowa*, s. 401.

nią tradycją, promieniującą swą działalnością na cały kraj. Służyły one pomocą organizacyjną rzeszowskim towarzystwom w miarę potrzeb i zainteresowań, nieraz z dużymi trudnościami (zaborcy). Warto tu wymienić niezwykle ambitne i twórcze, powstałe w 1838 roku Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne we Lwowie (do roku 1848 pod niemiecką nazwą), działające w okresie międzywojennym pod nazwą Polskie Towarzystwo Muzyczne, które w 1939 roku zostało połączone z innymi podmiotami w Lwowskie Konserwatorium Państwowe (od 1944 roku im. Mykoły Łysenki)³, a także Towarzystwo Muzyczne „Lutnia” powstałe we Lwowie w 1880 roku, założone przez Stanisława Cetwińskiego, Władysława Bogdańskiego i Romualda Makarewicza⁴, przekształcone w 1887 roku w Polskie Towarzystwo Śpiewackie „Lutnia-Macierz” we Lwowie, uważane na obszarze kraju za najżywotniejsze, obok Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie. Także w Krakowie prężnie działało Towarzystwo Muzyczne założone w 1817 roku, którego prezesem od 1876 roku był książę Adam Czartoryski, a kierownikiem muzycznym od 1907 roku Feliks Nowowiejski⁵. Na wysokim profesjonalnym poziomie artystycznym działały w Warszawie – Warszawskie Towarzystwo Muzyczne im. Stanisława Moniuszki założone w 1871 roku⁶, a także Towarzystwo im. Fryderyka Chopina założone w 1934 roku (wśród założycieli Karol Szymanowski)⁷, będące kontynuacją sekcji im. Fryderyka Chopina działającej od 1899 roku przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym, w latach 1934–1950 funkcjonujące jako Instytut Fryderyka Chopina. Słyszący chóralistyką Poznań poszczycić się może Towarzystwem Muzycznym im. Henryka Wieniawskiego mającym swój początek w 1885 roku. Powstało wtedy Koło Śpiewackie Polskie, a po I wojnie światowej – Poznańskie Towarzystwo Muzyczne, które w 1961 roku połączyło się z utworzonym rok wcześniej Towarzystwem im. Henryka Wieniawskiego i pod taką nazwą pracuje do dziś⁸. Nie sposób pominąć w tym wywodzie ambitnej działalności Towarzystwa Muzycznego w Przemyśle⁹,

³ L. Mazepa, *Poprzednicy Akademii Muzycznej we Lwowie* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich (od doby piastowsko-księżęcej do roku 2000)*, t. IX, red. L. Mazepa, Rzeszów 2005, s. 9–31; T. Mazepa, *Lwowskie towarzystwa muzyczne* [w:] *Musica Galiciana*, t. IX, red. L. Mazepa, Rzeszów 2005, s. 43–65; *eadem*, *Z historii powstania i ukonstytuowania się Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie* [w:] *Karol Lipiński. Życie, działalność, epoka*, t. 6, red. J. Subel, Wrocław 2017, s. 73–86.

⁴ M. Kałuski, *Lwów w polskim życiu muzycznym*, https://www.kworum.com.pl/art10232,lwssw_w_polskim_n%EF%BF%BDyciu_muzycznym.html (3.07.2025).

⁵ *Dwa wieki Towarzystwa Muzycznego w Krakowie*, <https://www.towarzystwo-muzyczne.pl/historia> (4.07.2025).

⁶ *Historia WTM*, <https://warszawskietowarzystwomuzyczne.pl/historia-wtm/> (3.07.2025).

⁷ *Historia*, <https://tffc.chopin.pl/o-nas/historia/> (3.07.2025).

⁸ *O Towarzystwie*, <https://wieniawski.pl/o-towarzystwie-wieniawskiego.html> (4.07.2025).

⁹ *120 lat Towarzystwa Muzycznego w Przemyśle*, „Życie Przemyskie” 1982, nr 24, s. 8; S. Gliniak, *Z historii życia muzycznego Przemyśla (przełom wieku XIX i XX – do roku 1918)* [w:]

będącego swoistym łącznikiem oddziaływań kultury muzycznej Lwowa także na środowisko muzyczne Rzeszowa. Niewątpliwie położenie Rzeszowa pomiędzy Krakowem i Lwowem miało istotny wpływ na kształt i rozwój towarzystw muzycznych w Rzeszowie.

Muzyka w Rzeszowie w minionych wiekach na ogół miała się dobrze – już to na zamku Lubomirskich, już to w kościołach, organizacjach wojskowych, zespołach ludowych, szkołach czy wreszcie w muzykowaniu domowym, z obowiązkowym fortepianem na czele. Badaniami nad kulturą muzyczną Rzeszowa i Podkarpacia w dawnych wiekach zajmowała się Izabela Pajdak (1931–1988)¹⁰, absolwentka konserwatorium w Katowicach, pedagog muzyczny, animatorka Klubu Miłośników Muzyki działającego przy Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie w latach 1968–1996¹¹. Badania te obecnie prowadzą: Kinga Fink¹², Ewa Nidecka¹³ i Jolanta Wąsacz-Krztoń¹⁴ z Wydziału Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Wszelako najwięcej wiadomości o dawnym życiu muzycznym Rzeszowa mamy z II połowy XIX wieku¹⁵, a to choćby dlatego, że zaczęła się wtedy ukazywać prasa rzeszowska informująca o ważnych wydarzeniach kulturalnych¹⁶. O powstaniu pierwszych drukarni w Rzeszowie pisze Aleksander Codello:

Funkcje oświatowe i kulturalne podjęły w Rzeszowie drukarnie, księgarnia, biblioteki, prasa miejscowa. W 1840 r. Franciszek Skielski założył w Rzeszowie drukarnię. W 1856 r. nową drukarnię założył Jan Andrzej Pelar. W październiku 1856 r. drukarnię po Skielskim i własną

Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich (od doby piastowsko-książęcej do roku 1945), t. I, red. L. Mazepa, Rzeszów 1997, s. 161–169.

¹⁰ Z. Wawszczak, *Muzyczne rodowody – rozmowa z Izabelą Pajdakową*, „Widnokrąg”, dodatek kulturalny do „Nowin” [Rzeszów] kwiecień 1983, przedruk: „Kamerton” 2021, nr 63, s. 113–117.

¹¹ *Kronika Klubu Miłośników Muzyki przy Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie*, oprac. A. Szypuła, „Kamerton” 2017, nr 61, s. 134–163 (cz. I); nr 62, s. 210–218 (cz. II).

¹² K. Fink, *Działalność Stanisława Bursy w Rzeszowie w pierwszych latach XX wieku*, „Kamerton” 2015, nr 59, s. 107–117. Rzeszowski okres aktywności Stanisława Bursy i jego żony Marii autorka omawia także w: *Artysta w drodze. Wędrówki muzyka Stanisława Bursy nie tylko po Galicji z przełomu XIX i XX wieku*, „Galicja. Studia i materiały” 2020, nr 6, s. 165–170; *Uroki wielkomiejskiego i prowincjonalnego życia muzycznej rodziny Bursów. Przyczynek do historii galicyjskiej inteligencji*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, nr 10, s. 278–282, 294–296, 302, 306.

¹³ E. Nidecka, *Jan Jarmusiewicz (1781–1844) – rzeszowski teoretyk muzyki*, „Kamerton” 1995, nr 3–4(22–23), s. 51–63.

¹⁴ J. Wąsacz, *Życie muzyczne Rzeszowa w I połowie XX wieku*, „Kamerton” 2002, nr 1–2(42–43), s. 111.

¹⁵ A. Szypuła, *Muzycy i wykonawstwo muzyczne w Rzeszowie na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, t. XIV, red. G. Oliwa, Rzeszów 2014, s. 170–178.

¹⁶ S. Darłakowa, *Prasa, czasopisma, pisma* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 598–607.

połączył Pelar w jeden zakład. W 1886 r. zakład ten przejął Henryk Czerny. W 1884 r. nową drukarnię założył w Rzeszowie Edward Arvay. Drukarnie rzeszowskie należały do przodujących w Galicji¹⁷.

Spśród ważniejszych tytułów prasowych, jakie ukazywać się zaczęły w Rzeszowie od 1883 roku, poruszających sprawy kultury, warto wymienić takie, jak: „Przegląd Rzeszowski” (1883–1886, 1927–1932), „Kurier Rzeszowski” (1883–1890, 1894–1898), „Tygodnik Rzeszowski” (1883, 1885–1888), „Gazeta Rzeszowska” (1891–1892, 1899–1900, 1924–1925, 1945), „Postęp” (czasopismo żydowskie 1895–1895), „Głos Rzeszowski” (1897–1920), „Rzeszowianin” (1903), „Ziemia Rzeszowska” (1919–1935), „Trybuna Rzeszowska” (1924–1925), „Zew Rzeszowa” (1934–1938), „Biuletyn Informacyjny” (1944–1945), „Dziennik Rzeszowa” (1945–1947)¹⁸.

Okres historyczny, jaki przyjąłem do swoich badań, to lata: 1848 (rok powstania Towarzystwa Kasynowego w Rzeszowie) – 1948 (rok powstania rzeszowskiego oddziału Zrzeszenia Chórów i Orkiestr, od lat 50. Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych, od 1974 roku Polskiego Związku Chórów i Orkiestr). Wypada mieć nadzieję, iż działalność towarzystw muzycznych od połowy XIX wieku po czasy współczesne znajdzie godnych kontynuatorów i badaczy.

Towarzystwo Kasynowe

Historia muzycznych stowarzyszeń w Rzeszowie na przełomie XIX i XX stulecia jest bardzo ciekawa. Naliczyłem ich siedem, z których, zwłaszcza te początkowe, zajmowały się nie tylko muzyką, ale także kulturą w szerszym tego słowa znaczeniu. Otwiera tę listę Towarzystwo Kasynowe działające w Rzeszowie od 1848 roku, które przez wiele lat było jedyną instytucją kulturalną w Rzeszowie. Organizowało koncerty, odczyty, przedstawienia, wycieczki z muzyką i tańcami, prowadziło bibliotekę, czytelnię, wypożyczalnię książek, organizowało różne gry (karty, szachy, domino, bilard, kręgle), zabawy taneczne, „produkcje muzyczne”, w tym od 1883 roku koncerty orkiestry wojskowej, na których grano uwertury i fantazje ze znanych oper, koncerty, symfonie, a także waltze Straussa i tańce karnawałowe. Kasyno – początkowo niemieckie, pod koniec lat 60. Polskie – skupiało głównie inteligencję i miało charakter elitarny. Jego celem było rozbudzanie i utrzymanie życia umysłowego i towarzyskiego wśród inteligencji miasta i okolicy. Po 1935 roku przekształciło się w Polski Klub Towarzystki, który funkcjonował do 1939 roku.

¹⁷ A. Codello, *Rzeszów na przełomie XIX i XX w.* [w:] *idem, Samorząd Miasta Rzeszowa 1867–1914*, Lublin 1967, s. 129–130.

¹⁸ S. Darłakowa, *Prasa, czasopisma...*, s. 598–607.

O Towarzystwie Kasynowym, jego prezesach, siedzibach, formach działalności pisze Hoff w *Encyklopedii Rzeszowa*¹⁹. Najwięcej wiadomości o działalności Towarzystwa Kasynowego w Rzeszowie znajdują w jej artykule *Kluby towarzyskie Rzeszowa w XIX wieku* zamieszczonym w „Zeszytach Naukowych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie”. Oto niektóre dane z tego artykułu obrazujące zasięg oddziaływania omawianego Towarzystwa:

W 1872 roku liczyło ono 105 osób; w latach osiemdziesiątych liczba członków wzrosła do blisko 140, by pod koniec wieku zmniejszyć się do około 130. [...] W okresie autonomicznym Towarzystwo mieściło się najpierw w pomieszczeniach wynajętych w domu Zbigniewa Zbyszewskiego przy ul. Pańskiej (obecnie 3 Maja), a od 1880 roku, przez wiele lat, w kamienicy Jana Schumachera przy ul. Kościuszki. [...] Dopiero na początku XX wieku kasyno otrzymało godną siebie siedzibę w nowo zbudowanym budynku Kasy Oszczędności²⁰.

Kim byli członkowie Towarzystwa Kasynowego w Rzeszowie? W kolejnej, samodzielnej już publikacji wydanej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Rzeszowie, Jadwiga Szymczak-Hoff pisze:

[Towarzystwo] było instytucją wybitnie elitarną. Skupiało przede wszystkim inteligencję, stąd jeszcze na początku dwudziestego wieku nazywane było „punktem zbornym inteligencji rzeszowskiej”. [...] W praktyce byli to urzędnicy zatrudnieni w instytucjach państwowych i samorządowych, okoliczne ziemiaństwo i oficjaliści prywatni, osoby duchowne i – wyjątkowo – kupcy, będący znaczącymi obywatelami miasta²¹.

W publikacji Jerzego Pleśniarowicza *Kartki z dziejów rzeszowskiego teatru*²² znaleźć można kronikę wydarzeń artystycznych, również muzycznych, w dawnym Rzeszowie. Cytuję kilka najstarszych, dotyczących się Towarzystwa Kasynowego w Rzeszowie: „III 1885 W sali kasynowej odbył się koncert Bronisława Derynga ze współudziałem Emmy Kornitzer i Emila Derynga” („Przegląd Rzeszowski” 1884, nr 6); „8 IX 1888 Odbył się wieczorek wokalnie-dramatyczny Adolfiny Zimajer” („Trybuna Rzeszowska” 1888, nr 168); „5 XII 1894 Towarzystwa: Kasynowe i Muzyczne zorganizowały «Wieczorek Mickiewiczowski», z którego dochód w połowie przeznaczono na weteranów 1831 roku, w połowie – na pomnik Kościuszki w Rzeszowie” („Kurier Rzeszowski” 1894, nr 9, 11); „23 V 1912 Towarzystwo Kasynowe urządziło na zakończenie sezonu przedstawienie operetkowe w sali Kasyna. Odegrano *Dziwczę z Elizondo* J. Offenbacha i *Przybłądę – obraz z życia ruskiego*”²³.

¹⁹ J. Hoff, *Towarzystwo Kasynowe* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 855–856.

²⁰ J. Hoff, *Kluby towarzyskie Rzeszowa w XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie” 1991, Seria Społeczno-Pedagogiczna i Historyczna. Historia z. 2, s. 59.

²¹ J. Szymczak-Hoff, *Rzeszowskie towarzystwa społeczno-kulturalne* [w:] *eadem*, *Życie towarzyskie i kulturalne Rzeszowa w dobie autonomii Galicji*, Rzeszów 1993, s. 20–21.

²² J. Pleśniarowicz, *Kartki z dziejów rzeszowskiego teatru*, Rzeszów 1985.

²³ *Ibidem*, s. 235, 243, 251, 309.

Kółko Literacko-Muzyczne

W 1884 roku z inicjatywy zastępcy prokuratora, doktora praw Wincentego Tarłowskiego, powstało w Rzeszowie Kółko Przyjaciół Muzyki. Pierwsze spotkanie organizacyjne Kółka odbyło się 5 stycznia 1884 roku w sali Towarzystwa Kasynowego przy ulicy Kościuszki. Przekształcone po roku w Kółko Literacko-Muzyczne, istniało do 1888 roku. Miało ono swoją siedzibę przy ulicy Kościuszki. Liczba członków w 1885 roku wynosiła 228! Działała sekcja muzyczna, literacko-dramatyczna, organizowano koncerty, występowali znakomici artyści, jak choćby światowej sławy tenor Aleksander Sas-Bandrowski pochodzący z Lubaczowa, grała orkiestra 40 pułku piechoty, pracowała szkoła muzyczna, ćwiczyły i występowały chóry, prenumerowano pisma muzyczne – „Echo Muzyczne i Teatralne” wydawane w Warszawie i „Neue Musik-Zeitung” wydawaną w Kolonii.

O działalności Kółka Literacko-Muzycznego w Rzeszowie pisze Irena Kiernożycka-Ziewiec (1929–1983) w „Roczniku Muzeum Województwa Rzeszowskiego”²⁴. Opracowanie pt. *Kółko Literacko-Muzyczne 1884–1888 (z dziejów ruchu amatorskiego w Rzeszowie z końca XIX w.)* zawiera rys historyczny z opisem działalności Kółka, działy: Sekcje muzyczne, Sekcja literacko-dramatyczna, Kalendarzyk imprez muzycznych, Działalność towarzysko-rozrywkowa, Szkoła muzyczna. Autorka oparła swoje opracowanie na materiałach Biblioteki Muzeum Okręgowego w Rzeszowie – prasie rzeszowskiej z lat 1883–1889 („Tygodnik Rzeszowski”, „Kurier Rzeszowski”, „Przegląd Rzeszowski”) i drukach: *Statut Kółka Literackiego w Rzeszowie* (Rzeszów 1884), *Sprawozdania z Wydziału Kółka Literackiego w Rzeszowie za 1884 rok* (Rzeszów 1885) i za 1885 rok (Rzeszów 1886). „Kółko Literacko-Muzyczne” to także hasło w opracowaniu Hoff w *Encyklopedii Rzeszowa*²⁵.

Za Kiernożycką-Ziewiec z Kalendarzyka imprez muzycznych podają kilka wydarzeń. Rok 1884: 4 kwietnia – inauguracyjny wieczorek muzyczny dla uczczenia pamięci Juliusza Słowackiego; sierpień – trzy koncerty orkiestry 40 pułku piechoty w Ogrodzie miejskim. Rok 1885: 4 stycznia – koncert pianistek Jadwigi i Wandy Bulewskich; 2 maja – koncert ze współudziałem Zofii Sinkiewiczowej, śpiewaczki ze Lwowa; 21 października – koncert ze współudziałem pianisty Władysława Cyrbesa na dochód Polaków wydalonych z Prus. Rok 1886: 15 kwietnia – Wieczorek Chopinowski ze współudziałem śpiewaczki Kazimiery Heller; 2 września – koncert przy współudziale Aleksandra Bandrowskiego, artysty opery lwowskiej. Dochód na pogorzalców Ulanowa. Rok 1887: 23 stycznia – koncert całej orkiestry 40 pułku piechoty w sali kasynowej; 26 września – koncert

²⁴ I. Kiernożycka-Ziewiec, *Kółko Literacko-Muzyczne 1884–1888 (z dziejów ruchu amatorskiego w Rzeszowie z końca XIX w.)*, „Rocznik Muzeów Województwa Rzeszowskiego” 1968, t. I, przedruk: „Kamerton” 1999, nr 1–2(34–35), s. 88–116.

²⁵ J. Hoff, *Kółko Literacko-Muzyczne* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 326.

Kółka Literacko-Muzycznego w sali kasynowej ze współudziałem Lwowskiego Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” (12-osobowy chór „Lutni” oraz solista Tadeusz Borkowski). Rok 1888: 30 marca (Wielki Piątek) – chór Kółka odśpiewał w kościele bernardynów kilka utworów Haydna, Rossiniego i Moniuszki²⁶.

Jak podaje Kiernożycka-Ziewiec (za: „Kuryer Rzeszowski” 1887, nr 4), ważną rolę w rozwijaniu kultury muzycznej Rzeszowa i działalności Kółka pełniła orkiestra 40 pułku piechoty: „Orkiestra ta cieszyła się opinią jednej z najlepszych austriackich orkiestr wojskowych. Tworzył ją 42-osobowy zespół pod kierownictwem Edmunda Patzkego, dyrygenta i równocześnie kompozytora”²⁷.

Warto dodać, iż w II połowie XX wieku działalnością kulturalną, w tym muzyczną, zajmowały się w Rzeszowie także takie stowarzyszenia, jak Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (1886), Klub Urzędników Poczty i Kolei (1899), Stowarzyszenie Rękodzielników „Gwiazda” (1890), Towarzystwo Szkoły Ludowej (1091), a także inne stowarzyszenia i instytucje, w tym szkoły średnie. Żadne jednak nie dorównywało ambitnej muzycznej działalności Kółka, które odcisnęło znaczące piętno na życiu kulturalnym Rzeszowa końca XIX wieku.

Towarzystwo Muzyczne

W 1888 roku powstało w Rzeszowie Towarzystwo Muzyczne, o którym skąpe wiadomości można przeczytać w unikalnym opracowaniu dr. Juliusza Kijasa, w którym pisze on:

Zanim powstała rzeszowska „Lutnia”, pracowano już na tutejszym gruncie w dziedzinie śpiewu i muzyki. Już w latach osiemnastych wieku XIX istniało w Rzeszowie „Towarzystwo muzyczne”, o którym do dzisiejszych czasów dochowały się zaledwie luźne szczegóły. [...] Towarzystwo, o którym mowa, musiało widocznie z czasem upaść, bo w początkach wieku XX nic o niem nie słyszymy, ale w pozostałej po niem atmosferze, przesiąkłej kultem pieśni i śpiewu, mogła narodzić się „Lutnia” jako nowe towarzystwo muzyczne²⁸.

„Kuryer Rzeszowski” w swoim pierwszym numerze „okazowym” z 29 września 1894 roku w rubryce „Kronika. Z Towarzystw” podaje następującą informację:

Wydział Towarzystwa muzycznego na ostatnim swem posiedzeniu dnia 25. września b. r. uchwalił brać czynny udział w wieczorkach, mających być urządzanych co dwa tygodnie przez Tow. Kasynowe; otworzyć z dniem 15. października szkołę śpiewu, gry na fortepianie i na skrzypcach (patrz ogłoszenie na ostatniej stronie); powierzyć naukę gry na fortepianie na niższym początko-

²⁶ I. Kiernożycka-Ziewiec, *Kółko Literacko-Muzyczne...*, s. 106–108.

²⁷ *Ibidem*, s. 111.

²⁸ J. Kijas, *Dzieje rzeszowskiej „Lutni” w ciągu pierwszego 25-lecia 1904–1929*, nakładem Towarzystwa Muzycznego „Lutnia”, Rzeszów 1930, 2 egz. dostępne w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Rzeszowie, s. 6–7.

wym kursie p. Maryi Kielar pod kierownictwem i odpowiedzialnością prof. Czubskiego²⁹, grę zaś na skrzypcach powierzyć p. Bałysowi; wreszcie postanowiono urządzić dnia 27. października w sali „Sokoła” wieczorek muzykalno wokalny za wstępem na rzecz Towarzystwa. Próby chóru mieszanego odbywają się w każdy wtorek dla pań, we czwartek dla panów, a w sobotę wspólnie. O liczne regularne uczęszczanie na owe próby Wydział towarzystwa usilnie uprasza³⁰.

W tym samym numerze „Kuryera Rzeszowskiego” zamieszczono ogłoszenie treści następującej (fragment): „Towarzystwo Muzyczne w Rzeszowie otwiera z dniem 15. października 1894 r. Szkołę gry na fortepianie i na skrzypcach tudzież Szkołę śpiewu pod kierunkiem prof. Jana Czubskiego, tak dla swoich członków i ich rodzin, jako też dla obcych, pod następującymi warunkami”. Tu następują szczegółowe informacje o kosztach, godzinach zajęć itp., np. lekcje gry na fortepianie i na skrzypkach „dla członków towarzystwa muzycznego i ich rodzin po 3 korony od osoby miesięcznie”³¹.

Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”

Więcej niż o wspomnianym wyżej Towarzystwie Muzycznym wiemy o Towarzystwie Muzycznym „Lutnia”, zwanym także Towarzystwem Muzyczno-Śpiewaczym „Lutnia” (tej nazwy używa wspomniana Kiernożycka-Ziewiec, a także Anita Lehmann³², wszelako Kijas w swym opracowaniu z 1930 roku używa nazwy: Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”). To właśnie rzeszowska „Lutnia”, zorganizowana w 1904 roku na wzór „Lutni” powstałej w 1880 roku we Lwowie, rozwinęła nadzwyczaj owocną działalność muzyczną w Rzeszowie i okolicy, organizując koncerty, recitale, różnego rodzaju występy artystyczne. Pisze Kijas we wspomnianym opracowaniu:

Śpiewano na obchodach narodowych, uroczystościach miejscowych, a nawet w karnawale śpiewał chór do tańca, ciesząc się ogromnem powodzeniem. W czasie przerw między tańcami popisywał się też kwartet w maskach, przedstawiających głowy zwierząt. Na próby schodzili się tak panowie, jak i panie w strojach odświętnych, mimo to jednak atmosfera nie była etykietalna, owszem bardzo serdeczna, a członkowie Towarzystwa czuli się jakby jedną wielką rodziną. Oto garść wiadomości, dowodzących, że na terenie naszego miasta nie brak było nigdy ludzi muzykalnych, którzy chętnie łączyli się razem, o ile umiała ich skupić jakaś dzielna jednostka³³.

²⁹ Sylwetkę J. Czubskiego i jego związki z Rzeszowem omawia: K. Fink, *Z Grabownicy Starzeńskiej do Lwowa. O drodze artystycznej Jana Czubskiego, ucznia Karola Mikulego* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, t. XVII: *Karol Mikuli i jego uczniowie w kontekście rozwoju szkolnictwa muzycznego Galicji (z okazji 200. rocznicy urodzin kompozytora)*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, Rzeszów 2021, s. 143–161.

³⁰ *Kronika. Z Towarzystw, „Kuryer Rzeszowski”* 1894, nr 1 (29 IX), s. 2.

³¹ *Ibidem*, s. 4.

³² A. Lehmann, *Towarzystwo Muzyczno-Śpiewacze „Lutnia”* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 857.

³³ J. Kijas, *Dzieje rzeszowskiej „Lutni”*..., s. 7.

Niewątpliwie taką jednostką, znakomitym animatorem muzyki był świetny pianista i pedagog seminarium nauczycielskiego męskiego, Antoni Uruski³⁴, który założył wspomniane Towarzystwo, chóry, szkołę muzyczną, dawał koncerty chopinowskie. Takim animatorem był także Zygmunt Urbanyi³⁵, pedagog seminarium nauczycielskiego, kierownik artystyczny „Lutni” od 1907 roku po Uruskim, który w tymże roku wyjechał do Stanisławowa.

Szczegółowo o działalności „Lutni” pisze Wąsacz-Krztoń³⁶. Z tego opracowania cytuję opis powstania Towarzystwa (za: „Głos Rzeszowski” 1904, nr 9, s. 3):

integralnej części naszej inteligencji żadnej wrażeń muzycznych a utyskującej od dłuższego czasu na brak stałej organizacji sił muzycznych, których tu mamy pod dostatkiem, lecz nie ujętych w jeden artystyczny zespół – podać możemy miłą wiadomość, że staraniem już znanego poza obrębem naszego miasta z produkcji muzycznych i kompozytorskich, ukończonego konserwatorysty praskiego, profesora p. A. Uruskiego powstało towarzystwo śpiewacko-muzyczne „Lutnia”, które w pierwszych dniach marca b. r. zainaugurować zamierza swoją młodzieńską egzystencję koncertem o programie nader doborowym³⁷.

Program koncertu, który miał miejsce 6 marca 1904 roku, ambitny i świetnie wykonany, zdobył sympatię rzeszowskiej publiczności i w dużej mierze pozwolił na dalszy rozwój Towarzystwa.

Towarzystwo wystawiało fragmenty oper: Stanisław Moniuszko – *Verbum nobile* (1908), *Straszny dwór* (1909); Władysław Żeleński – *Konrad Wallenrod* (1909), a także pełne spektakle operowe: Stanisław Moniuszko – *Loteria* (1925), Józef Baschny – *Skalmierzanki* (11 listopada 1931) z Teatrem „Reduta”, Karol Kurpiński – *Zabobon czyli Krakowiacy i Górale* (2 maja 1932) z Teatrem „Reduta”, Jacques Offenbach – *Jagusia płacze, śmieje się Jaś* (17 maja 1936), *Zamek na Czorsztynie* (9 kwietnia 1938), wreszcie operę ludową Alojzego Łazarka *Staromieszczanie z pod Rzeszowa* (15 maja 1938), z muzyką Jana Robaka³⁸ i udziałem członków „Nowej Wsi”.

Za sprawą swoich kierowników artystycznych Towarzystwo organizowało chóry: męski, żeński, mieszany, kwartety wokalne, skrzypcowe, występy solowe z towarzyszeniem fortepianu. Zorganizowało również szkołę muzyczną z klasą fortepianu,

³⁴ A. Szypuła, *Antoni Adolf Sas-Uruski – pianista, dyrygent, kompozytor, pedagog*, „Kamerton” 2009, nr 53, s. 67–73.

³⁵ J. Kijas, *Dzieje rzeszowskiej „Lutni”* ..., s. 11; J. Meissner-Łozińska, *Urbanyj Karol* [mylnie podano imię, winno być: Zygmunt, jak podaje J. Kijas w cytowanym opracowaniu] (1872–1937), *pianista, kompozytor, dyrygent nauczyciel muzyki* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 445.

³⁶ J. Wąsacz-Krztoń, *Rzeszowskie Towarzystwo Muzyczno-Śpiewacze „Lutnia” ośrodkiem integracji inteligencji wiejskiej*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, nr 11, s. 469–487.

³⁷ *Ibidem*, s. 472.

³⁸ K. Ruszel, *Robak Jan* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 644; E. Jakubiec-Lis, *Jan Robak – muzyk, animator kultury*, „Kamerton” 2016, nr 60, s. 143–160.

skrzypiec, wiolonczeli, kontrabas, śpiewu, instrumentów dętych, z nauką solfeżu, zasad muzyki, harmonii, instrumentacji, kursem dykcji, deklamacji i gry scenicznej. Istniało do 1948 roku.

Żydowskie Towarzystwo Muzyczne i Dramatyczne

W latach 1923–1925 działało w Rzeszowie Żydowskie Towarzystwo Muzyczne „Hazamir”³⁹ zorganizowane na wzór podobnych towarzystw m.in. w Łodzi (1899) czy w Galicji – we Lwowie (1902), Krakowie, Brodach, Samborze, Łańcucie. Miało ono swoją własną orkiestrę pracującą pod dyktando Maksa Mandla, która występowała podczas akademii z okazji świąt żydowskich, a także na samodzielnych koncertach. W 1924 i 1925 roku Towarzystwo zorganizowało w Rzeszowie dwa koncerty kompozytorskie Chunya Wolfsthal, muzyka Teatru Żydowskiego we Lwowie. W styczniu 1925 roku podczas akademii chanukowej wystąpił u boku rzeszowskiej orkiestry śpiewak Loriner. W roli prelegenta muzycznego występował dr Anzelm Kleinman z Przeworska. W podsumowaniu działalności Towarzystwa za 1925 rok pisano: „Tak wykonanie poszczególnych utworów jak i piękna gra wykonawców każą wierzyć, że stworzenie tej orkiestry było aktem dla kultury muzycznej naszego miasta [Rzeszowa] bardzo doniosłym”⁴⁰. W 1926 roku powołano do życia szkołę muzyczną w zakresie gry na instrumentach dętych. W lutym 1930 roku wraz z orkiestrą wystąpił pianista Izidor Wasserman, skrzypek Goldman, a także utalentowany rzeszowski pieśniarz Nachum Sternheim⁴¹, którego utwory znakomicie dziś prezentuje Jacek Ścibor, tenor, naukowiec, pedagog Uniwersytetu Rzeszowskiego. Na koncertach Sternheima dwukrotnie wystąpił chór „Haszomer Hacair”, prezentowali się soliści, zespoły kameralne, wystawiano operetki.

Po zawieszeniu Towarzystwa w 1925 roku, od 1926 roku do wybuchu II wojny światowej, działało w Rzeszowie Żydowskie Towarzystwo Muzyczne i Dramatyczne⁴² z siedzibą w Domu Ludowym Tannenbauma (obecnie Wojewódzki Dom Kultury), które cieszyło się dużą popularnością. Rekrutowało się z żydowskiej inteligencji i drobnomieszczaństwa, organizowało koncerty i spektakle teatralne w języku polskim i jidysz. Na początku lat 30. XX wieku liczyło około 50 członków. Działo w trzech sekcjach: muzycznej, dramatycznej polskiej i dramatycznej żydowskiej.

³⁹ S. Jakubczyk-Ślęczka, *Żydowskie organizacje muzyczne w międzywojennym Rzeszowie*, „Kamerton” 2015, nr 59, s. 80–86.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 81.

⁴¹ W. Wierzbieniec, *Sternheim (Shternheim) Nachum (Nokhem)* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 766–767.

⁴² W. Wierzbieniec, *Żydowskie Towarzystwo Muzyczne i Dramatyczne* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 1017.

Jak pisze Sylwia Jakubczyk-Ślęczka:

W latach 1931–1935 największą aktywnością w zakresie organizacji życia muzycznego społeczności żydowskiej w Rzeszowie wykazało się Żydowskie Towarzystwo Dramatyczne „Scena”, będące sekcją dramatyczną Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Bar Kochba”⁴³.

Promowano tutaj występy kameralne, formy sceniczne, operetkowe, rewio-we, prowadzono kwartet smyczkowy, trio fortepianowe, duety, organizowano koncerty pieśni Sternheima, występował chór organizacji syjonistycznej „Haszomer Hacair”. W 1937 roku sekcja muzyczna „Bar Kochby” zorganizowała koncert pieśni Sternheima, w 1939 roku akompaniowała popisom gimnastycznym członków Towarzystwa.

Poprzez promowanie wybitnych lokalnych muzyków, współpracę z artystami ze znaczących ośrodków, edukację muzyczną, działalność koncertową, organizację zespołów muzycznych Towarzystwo przyczyniło się do znaczącego podniesienia poziomu życia muzycznego i kulturalnego Rzeszowa.

Towarzystwo Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Chopina

Tuż po zakończeniu II wojny światowej, 31 sierpnia 1944 roku, powstało w Rzeszowie Towarzystwo Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Chopina. Oficjalne otwarcie Szkoły nastąpiło 10 października 1944 roku w domu przy ulicy Sobieskiego. Wyłoniły się pierwsze talenty: Adam Harasiewicz, Stefan Marczyk, Wojciech Kilar. W pamiątkowej publikacji wydanej z okazji 50-lecia Szkoły pt. *1944–1994 Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia im. Fryderyka Chopina w Rzeszowie* czytamy:

W 1904 roku powstało w Rzeszowie Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”, które jako jedno z nielicznych na terenie tego typu Towarzystw postawiło sobie za cel upowszechnianie kultury muzycznej. Jego działalność zaszczepiła w społeczeństwie ogromne zainteresowanie muzyką, które trwa do dnia dzisiejszego. Po drugiej wojnie światowej, napływ pedagogów muzyki ze Lwowa i tradycje muzykowania tkwiące w społeczności rzeszowskiej sprawiły, że Rzeszów stał się skupiskiem wielu muzyków dążących do odrestaurowania zniszczonego w czasie wojny bogatego dorobku muzycznego miasta. Zorganizowani w Związku Muzyków Polskich, już 31 sierpnia 1944 roku powołali Towarzystwo Muzyczne, jako jednostkę prawną do założenia Szkoły Muzycznej. Oficjalne jej otwarcie nastąpiło 10 października 1944 r., w prywatnym budynku przy ul. Sobieskiego, pod nazwą: Towarzystwo Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Chopina. Szkoła podlegała Ministerstwu Kultury i Sztuki Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Dyrektorem jej został założyciel Towarzystwa Marian Weigt, a grono pedagogiczne tworzyli: Ludwik Łaszewski, Tadeusz Blatt, Marian Międlar, Józef Zwierzchowski, Tadeusz Wójcik, Marian Wojturski, Kazimierz Fic, Józef Stańko, Antoni i Lidia Graziadio, Marian Łęgowski i Jan Grudziński. Mimo wielu trudności wynikających z konieczności adaptacji pomieszczeń i kompletowania instrumentów, szkoła od samego początku

⁴³ S. Jakubczyk-Ślęczka, *Żydowskie organizacje...*, s. 83.

rozwinęła bogatą działalność pedagogiczną i popularyzatorską. W 1948 roku Prezydium Miejskiej Rady Narodowej powołało Szkołę Umuzyczniającą, która będzie kontynuowała propagowanie kultury muzycznej poprzez koncerty i recitale. Wśród wykonawców i pedagogów pojawiły się nowe nazwiska: Mieczysław Szczygieł, Zofia Stachurska, Janina Stojalska, Florentyna Listowska-Mirska, Kazimierz Mirski, Józef Dziedzic. Wyłoniły się pierwsze talenty: Adam Harasiewicz, Stefan Marczyk i Wojciech Kilar. Szkoła Umuzyczniająca pottrzymała w 1949 roku nazwę: Miejska Szkoła Muzyczna, a po upaństwowieniu, w styczniu 1950 roku miano Państwowej Szkoły Muzycznej I Stopnia w Rzeszowie⁴⁴.

Dziś przy ulicy Sobieskiego mieści się Zespół Szkół Muzycznych nr 2 im. Wojciecha Kilara w Rzeszowie (1995)⁴⁵ kształcący młode talenty na wysokim poziomie artystycznym.

Polski Związek Chórów i Orkiestr

W 1948 roku powstał w Rzeszowie oddział Zrzeszenia Chórów i Orkiestr – organizacji przemianowanej w latach 50. XX wieku na Zjednoczenie Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych, a w 1974 roku na Polski Związek Chórów i Orkiestr (PZChiO)⁴⁶. Zrzesza on chóry i orkiestry wszystkich grup wiekowych i zawodowych – szkolne, uczelniane, zakładowe, kościelne, związkowe, prowadzi działalność szkoleniową, koncertową, organizuje konkursy, przeglądy i festiwale. Jakże były początki? Natalia Borcz w „Nowinach” z 1973 roku pisała:

14 października 1948 roku w sali obrad Urzędu Wojewódzkiego grupa działaczy, miłośników muzyki i pieśni z terenu naszego województwa powołała do życia Rzeszowski Oddział Zrzeszenia Chórów i Orkiestr. Jego prezesem zostaje wówczas Władysław Przemyski, zastępcą Ludwik Łaszewski, a kierownikiem muzycznym nauczycielka Szkoły Muzycznej w Rzeszowie – Maria Romanowska⁴⁷.

W pierwszym okresie działalności PZChiO

powstało wiele zespołów, tak, iż po roku oddział liczył 24 chóry, 17 orkiestr, razem ponad 1200 członków. W całym regionie, zwłaszcza na wsi, powstało wiele zespołów śpiewaczych, tanecznych, orkiestralnych, czerpiących z żywych tradycji muzycznych i folkloru Rzeszowszczyzny. W miastach pojawiają się liczne chóry i orkiestry, a także zespoły pieśni i tańca, kultywujące muzykę i taniec w formie artystycznie przetworzonej, stylizowanej⁴⁸.

⁴⁴ *Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia im. Fryderyka Chopina w Rzeszowie 1944–1994*, wybór B. Płaneta, oprac. Z. Jużyczyńska-Grzyś, Rzeszów 1994, s. 12.

⁴⁵ A. Szypuła, *Zespół Szkół Muzycznych Nr 2 im. Wojciecha Kilara* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 980.

⁴⁶ A. Lehmann, *Polski Związek Chórów i Orkiestr Oddział w Rzeszowie* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 572.

⁴⁷ A. Szypuła, *Umiłowanie muzycznego piękna. 70 lat PZChiO*, „Kamerton” 1995, nr 3–4(22–23), s. 64–74; *idem*, *Chóry i Orkiestry*, „Kamerton” 1997, nr 3–4(28–29), s. 111.

⁴⁸ A. Szypuła, *Umiłowanie muzycznego piękna...*, s. 65.

Forma aktywnego kontaktu ze sztuką pozostaje wyzwaniem i dziś. Nie sposób przecenić walorów kulturotwórczych, wychowawczych, kompensacyjnych społecznego muzykowania, zwłaszcza w regionie o tak bogatych tradycjach muzycznych.

W pracy oddziału [Związku], jak w soczewce, widać wszystkie dokonania rzeszowskiego środowiska muzycznego, a więc: odbudowujące się po zniszczeniach wojennych szkolnictwo muzyczne, zresztą przy wydatnym udziale artystów ze Lwowa, organizacja wojewódzkiej, potem państwowej orkiestry symfonicznej, wreszcie – Rzeszowskiej Filharmonii, praca chórów (także Filharmonii), orkiestr dętych, najróżniejszych zespołów muzycznych, z rozrywkowymi włącznie, próby organizacji opery w Rzeszowie (wystawiono tutaj kilka znakomitych dzieł operowych, przy współpracy rzeszowskich i krajowych muzyków), zespoły pieśni i tańca, kapele, zespoły kultywujące pieśni obrzędowe⁴⁹.

Dziś oddział rzeszowski PZChO ma swoją siedzibę w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie. Wśród form działalności warto wymienić: Festiwal Pieśni Religijnej „Cantate Deo”⁵⁰, Koncerty Wielkanocne „Alleluja”⁵¹, Bernardyńskie Wieczory Muzyczne, Wieczory Muzyczne w Ratuszu w Rzeszowie (zainicjowałem i prowadziłem te cztery imprezy), Festiwale Kolęd i Pastorałek, Konkursy Chórów a Cappella, przeglądy chóralne, turnieje orkiestr dętych, seminaria dla dyrygentów i wiele innych inicjatyw. Jako wieloletni działacz rzeszowskiego oddziału PZChO, korespondent organu krajowego PZChO „Życie Muzyczne”, ze szczególnym sentymentem wspominam działalność społeczno-muzyczną i organizatorską w tym stowarzyszeniu.

Podsumowanie

Działające w Rzeszowie w II połowie XIX i w I połowie XX wieku towarzystwa muzyczne wniosły ogromny wkład do rozwoju życia kulturalnego miasta Rzeszowa i regionu. Niniejsze opracowanie przedstawia opis działalności siedmiu takich towarzystw. Stały się one źródłem powstania licznych, działających do dziś instytucji kultury, szkół muzycznych, chórów, orkiestr, zespołów kameralnych promujących kulturę muzyczną na wysokim poziomie artystycznym w Rzeszowie, na Podkarpaciu, w kraju i poza nim. Oto korzenie, z których wyrasta kultura polska, europejska i światowa, mająca często swój początek w społecznej działalności towarzystw muzycznych.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 64.

⁵⁰ A. Szypuła, *Śpiewajmy pieśń dziękczynną Panu – ps. 147. 10 lat Festiwalu Pieśni Religijnej „Cantate Deo” w Rzeszowie 1997–2006*, „Kamerton” 2006, nr 1(50), s. 386–389.

⁵¹ A. Szypuła, *Ewenement pieśni wielkanocnej w Rzeszowskim*, „Życie Muzyczne” 2006, nr 4–6, s. 9–13; *idem*, *Opowieść o Zmartwychwstaniu Pańskim. 20 lat Koncertów Wielkanocnych „Alleluja” w Rzeszowie 1992–2011*, Rzeszów 2013, Parafia pw. św. Judy Tadeusza w Rzeszowie.

Bibliografia

- Codello A., *Samorząd Miasta Rzeszowa 1867–1914*, Lublin 1967.
- Darłakowa S., *Prasa, czasopisma, pisma, hasło* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011 s. 598–607.
- Dwa wieki Towarzystwa Muzycznego w Krakowie*, <https://www.towarzystwo-muzyczne.pl/historia> (4.07.2025).
- Fink K., *Artysta w drodze. Wędrowki muzyka Stanisława Bursy nie tylko po Galicji z przełomu XIX i XX wieku*, „Galicja. Studia i materiały” 2020, nr 6, s. 155–180.
- Fink K., *Działalność Stanisława Bursy w Rzeszowie w pierwszych latach XX wieku*, „Kamerton” 2015, nr 59, s. 107–117.
- Fink K., *Uroki wielkomiejskiego i prowincjonalnego życia muzycznej rodziny Bursów. Przyczynęk do historii galicyjskiej inteligencji*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, nr 10, s. 273–313.
- Fink K., *Z Grabownicy Starzeńskiej do Lwowa. O drodze artystycznej Jana Czubskiego, ucznia Karola Mikulego* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, t. XVII: *Karol Mikuli i jego uczniowie w kontekście rozwoju szkolnictwa muzycznego Galicji (z okazji 200. rocznicy urodzin kompozytora)*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, Rzeszów 2021, s. 143–161.
- Gliniak S., *Z historii życia muzycznego Przemyśla (przełom wieku XIX i XX – do roku 1918)* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich (od doby piastowsko-księżęcej do roku 1945)*, t. I, red. L. Mazepa, Rzeszów 1997, s. 161–169.
- Historia*, <https://tffc.chopin.pl/o-nas/historia/> (3.07.2025).
- Historia WTM*, <https://warszawskietowarzystwomuzyczne.pl/historia-wtm/> (3.07.2025).
- Hoff J., *Kluby towarzyskie Rzeszowa w XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie” 1991, Seria Społeczno-Pedagogiczna i Historyczna. Historia z. 2, s. 57–74.
- Hoff J., *Towarzystwo Kasynowe* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 855–856.
- Hoff J., *Życie kulturalne. W kręgu teatru, literatury i muzyki* [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. 2, red. F. Kiryk, Rzeszów 1998, s. 401–436.
- Jakubczyk-Słęczka S., *Żydowskie organizacje muzyczne w międzywojennym Rzeszowie*, „Kamerton” 2015, nr 59, s. 80–86.
- Jakubiec-Lis E., *Jan Robak – muzyk, animator kultury*, „Kamerton” 2016, nr 60, s. 143–160.
- Kałuski M., *Lwów w polskim życiu muzycznym*, https://www.kworum.com.pl/art10232,lwssw_w_polskim_n%EF%BF%BDyciu_muzycznym.html (3.07.2025).
- Kiernozicka-Ziewiec I., *Kółko Literacko-Muzyczne 1884–1888 (z dziejów ruchu amatorskiego w Rzeszowie z końca XX w.)*, „Kamerton” 1999, nr 1–2(34–35), s. 88–116.
- Kijas J., *Dzieje rzeszowskiej „Lutni” w ciągu pierwszego 25-lecia 1904–1929*, Rzeszów 1930.
- Kronika Klubu Miłośników Muzyki przy Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie*, oprac. A. Szypuła, „Kamerton” 2017, nr 61, s. 134–163; nr 62, s. 210–218.
- Lehmann A., *Polski Związek Chórów i Orkiestr Oddział w Rzeszowie* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 572.
- Lehmann A., *Towarzystwo Muzyczno-Śpiewacze „Lutnia”* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 857.
- Malczewski J., *Rozbudowa miasta* [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. 2, red. F. Kiryk, Rzeszów 1998, s. 229–274.
- Mazepa L., *Poprzednicy Akademii Muzycznej we Lwowie* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich (od doby piastowsko-księżęcej do roku 1945)*, t. IX, red. L. Mazepa, Rzeszów 2005, s. 9–31.
- Mazepa T., *Lwowskie towarzystwa muzyczne* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, t. IX, red. L. Mazepa, Rzeszów 2005, s. 43–65.

- Mazepa T., *Z historii powstania i ukonstytuowania się Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie* [w:] Karol Lipiński. *Życie, działalność, epoka*, t. 6, red. J. Subel, Wrocław 2017, s. 73–86.
- Meissner-Łozińska J., *Urbanyj Karol (1872–1937), pianista, kompozytor, dyrygent nauczyciel muzyki* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 445.
- Nidecka E., *Jan Jarmusiewicz (1781–1844) – rzeszowski teoretyk muzyki*, „Kamerton” 1995, nr 3–4(22–23), s. 51–63.
- O Towarzystwie*, <https://wieniawski.pl/o-towarzystwie-wieniawskiego.html> (4.07.2025).
- Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia im. Fryderyka Chopina w Rzeszowie 1944–1994*, wybór B. Płaneta, oprac. Z. Jużyczyńska-Grzyś, Rzeszów 1994.
- Pleśniarowicz J., *Kartki z dziejów rzeszowskiego teatru*, Rzeszów 1985.
- Ruszel R., *Robak Jan* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 644.
- Szymczak-Hoff J., *Życie towarzyskie i kulturalne Rzeszowa w dobie autonomii Galicji*, Rzeszów 1993.
- Szypuła A., *Antoni Adolf Sas-Uruski – pianista, dyrygent, kompozytor, pedagog*, „Kamerton” 2009, nr 53, s. 67–73.
- Szypuła A., *Chóry i Orkiestry*, „Kamerton” 1997, nr 3–4(28–29).
- Szypuła A., *Ewenement pieśni wielkanocnej w Rzeszowskiem*, „Życie Muzyczne” 2006, nr 4–6, s. 9–13.
- Szypuła A., *Muzycy i wykonawstwo muzyczne w Rzeszowie na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, t. XIV, red. G. Oliwa, Rzeszów 2014, s. 170–178.
- Szypuła A., *Opowieść o Zmartwychwstaniu Pańskim. 20 lat Koncertów Wielkanocnych „Alleluja” w Rzeszowie 1992–2011*, Rzeszów 2013.
- Szypuła A., *Śpiewajmy pieśń dziękczynną Panu – ps. 147. 10 lat Festiwalu Pieśni Religijnej „Cantate Deo” w Rzeszowie 1997–2006*, „Kamerton” 2006, nr 1(50), s. 386–389.
- Szypuła A., *Umiłowanie muzycznego piękna. 70 lat PZChiO*, „Kamerton” 1995, nr 3–4(22–23), s. 64–74.
- Szypuła A., *Zespół Szkół Muzycznych Nr 2 im. Wojciecha Kilara* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 980.
- Wawszczak Z., *Muzyczne rodowody – rozmowa z Izabelą Pajdakową*, „Kamerton” 2021, nr 63, s. 113–117.
- Wąsacz-Krztoń J., *Rzeszowskie Towarzystwo Muzyczno-Śpiewacze „Lutnia” ośrodkiem integracji inteligencji wiejskiej*, „Galicja. Studia i materiały” 2024, nr 11, s. 469–487.
- Wąsacz J., *Życie muzyczne Rzeszowa w I połowie XX wieku*, „Kamerton” 2002, nr 1–2(42–43), s. 86–111.
- Wierzbieniec W., *Sternheim (Shternheim) Nachum (Nokhem)* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 766–767.
- Wierzbieniec W., *Żydowskie Towarzystwo Muzyczne i Dramatyczne* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 1017.
- 120 lat Towarzystwa Muzycznego w Przemyślu*, „Życie Przemyskie” 1982, nr 24, s. 8.

ACTIVITIES OF MUSICAL SOCIETIES IN RZESZÓW IN 1848–1948

Abstract

Music in Rzeszów, as in other cities and towns in Galicia, developed thanks to the initiatives of sensitive, creative individuals from the intelligentsia, with its characteristic multiculturalism

reflecting the historical, political, and economic conditions of the time. Musical societies formed elite groups that influenced broad social circles, awakening within them spiritual and aesthetic needs in the fields of high culture, and creating ambitious programs of action in contact with significant cultural centers in Galicia and beyond. From today's perspective, it is clear that these societies became the foundation for the organization of significant institutions and artistic ensembles, cultivating various fields of art, including music, in the uninterrupted cultural history of Poland, Europe, and the world.

Keywords: Rzeszów, Galicia, music, societies